

◆
Hitler ülőportréja
SA-uniformisban, 1929
◆

HITLER

ÚTJA A HATALOMIG

PÁRTON BELÜLI HARCOK A FÜHRER-ELV JEGYÉBEN

*„Uraim, hagyják, hogy ezután a mozgalom érdekeinek a képviselője az én gondom legyen! Amíg személyes felelősséget viselek, addig nem vagyok hajlandó megengedni, hogy bármiféle feltételeket támasszanak... Mostantól kezdve pedig engem terhel a teljes felelősség mindazért, ami ebben a mozgalomban történik” – mondta 1925 februárjában, a párt újjászervezésekor a müncheni Bürgerbräukellerben háromezer híve előtt. Szavait a tömeg ovációval és Heil! kiáltásokkal fogadta. Mindenki felállt s a *Deutschland über alle*st énekelte.*

Hitler már 1920 februárjától törekedett vezetői igénye érvényesítésére, de komolyabban csak szabadulása után jelenthette be terveit. Párton belüli ellenlábasaival sokáig halogatta az összecsapást. 1930-ban a balról támadó Otto Strasser vitájuk után meghátrált s kilépett a pártból. Testvére, Gregor, a „szervezőzseni” 1932-től már Hitler hatalmi pozícióját veszélyeztette. Bár 1932 végén ő is lemondott a vezetői posztokról, 1934 nyarán áldozatául esett a „hosszú kések éjszakájának”. Ernst Röhm SA vezérkari főnök szintén balról érkező milíciaterve pedig a Reichswehr hosszú távú pozícióit veszélyeztette, ezért neki is buknia kellett.

1934. június 30-i meggyilkolásuk után Hitlernek nem maradt komolyabb ellenfele a náci pártban. Ettől kezdve a rendszer Hitleren állt vagy bukott. A pártban és a náci rendszerben a döntési hatáskört és a parancsadás menetét a Führer-elv határozta meg: „*valamennyi vezető – Führer – tekintélye lefelé és felelőssége felfelé*”, illetve a „többségi és tömegrendelkezés parlamenti elvének” elvetése. Elvben mindez szigorú, fentről lefelé irányuló parancsnoklási struktúrát jelentett, a gyakorlatban azonban számos hatalmi és kompetenciavitával járt, s több központú párt- és állami struktúrát eredményezett.

1919. szeptember 12-én Hitler a hadsereg hírszerzésének megbízásából Münchenben részt vett az Anton Drexler lakatos és Karl Harrer újságíró által azon év elején alapított Német Munkáspárt (Deutsche Arbeiterpartei – DAP) mintegy negyvenfős rendezvényén, majd a Reichswehrtől való elbocsátása után csatlakozott a párthoz.

A PÁRT

1920. február 24-én a párt Nemzetiszocialista Német Munkáspártra (Nazionalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – NSDAP) változtatta a nevét, s ekkor mutatta be 25 pontos programját, amely a korabeli faji-nemzeti eszmeiséget antikapitalista felhangokkal ötvözte. Az etnikai határoknak megfelelő Nagy-Németországot, gyarmatokat, erős központi kormányt, földreformot, a kamatok megszüntetését, a trösztök államosítását s a nagy áruházak köztulajdonba vételét követelte. Sürgette a munkások részesedését a nagyvállalatok nyereségéből, a halálbüntetés bevezetését az uzsorásokkal szemben s a népoktatás fejlesztését. Faji elveken alapuló törvénykezést kívánt, s az állampolgárság megtagadását a zsidóktól. Az erkölcsösség tala-

ján álló „pozitív kereszténység” kívánalmát hirdette, és a germán faj morális fölényét hangoztatta.

Hitler javaslatára a párt tömegagitációba kezdett. A belső programviták elkerülése érdekében egy vezérelvű párt felépítése mellett kardoskodott. Az 1921. július 29-én tartott rendkívüli taggyűlésen Hitlert választották elnöknek, aki az új alapszabály értelmében a pártot az elnökség többségi határozatától függetlenül vezette.

1923-ban Hitler iránt a társadalmi körteitől távol eső emberek is élénken érdeklődtek: Kurt Lüdecke, a „nagyvilági” férfi, aki 1923 végére már szinte minden jövedelmét a pártra költötte; Ernst „Putzi” Hanfstaengl, egy műkereskedő család sarja és felesége, Helene; Elsa és Hugo Bruckmann, az antiszemita kiadótulajdonos, aki publikálta Houston Stewart Chamberlain műveit; Bechstein zongoragyáros felesége; a Wagner-kör; a rigai Max Erwin von Scheubner-Richter és mások. Külföldi pénzadományok érkeztek Svájcból, orosz emigránsoktól, a francia jobboldaltól.

Az 1923. november 8–9-i puccskísérlet után Hitler börtönbe került. A puccskísérlet negatív tapasztalatai (az egyesség hiánya, a polgári politikusok és a felső katonai vezetés megbízhatatlansága) arra az elhatározásra juttatták, hogy cselekvőképességét sohasem adja fel, s nem teszi magát függővé olyanoktól, akiket nem tud ellenőrizni.

Olyan szervezetet kívánt felállítani, amely teljesen az ő irányítása alatt áll. Idő előtti szabadulása után, 1925. február 27-én újjáalakította a pártot, amely legális politikai erővé vált. Az 1926. februári vezetőségi ülésen ismét megszilárdította pozícióját, s ő határozta meg a párt törekvéseit.

Politikai stratégiáját kezdettől fogva két tapasztalat alapozta meg: az első világháborús vereség sokkja (vagyis nem ismétlődhet meg többé 1918 novembere) és a tömegek mozgósíthatósága a nagynémet állam hatalmi céljaiért (hogy a német nép fajielit-jellegét bizonyítva átvegye Európában a hegemoniát). A német világhatalmi pozíció elérése érdekében először a belpolitikai alapokat, a belső egységet és az egész nép lélektani és anyagi hadrafoghatóságát kívánta megteremteni, egyúttal minden ezt akadályozó tényezőt megszüntetni, majd „*az egész fajt zártan ráállítani a külpolitikai célokra*”.

A nemzetiszocializmus a megszokott nemzetnek igazságosabb, „*népi és faji tudatban egyesített teljesítményközösséget*” követelt és ígért. Az NSDAP-val ütőképes szervezetet kívánt felállítani, amely egyrészt aktív propagandával képes harcolni belpolitikai ellenfeleivel, másrészt erős is fel tud mutatni velük szemben. Ehhez szövetségest próbált találni a politikai erők között, amelyek legalábbis részben hasonló célokat követnek (hadsereg, bürokrácia,

—
Franz Pfeffer von
Salomon és Gregor
Strasser, 1930
—

jobboldali pártok, katonai szövetségek, gazdaság). A nemzetiszocializmus célját a harcias, önzetlen, engedelmes és hűséges új ember („fajtiszta árja”), az új állam (pártok nélküli népközösség, diktatúra; példakép a hadsereg-szerveződés) és az új politika (a Karl Haushofer elméletére támaszkodó élettér) kialakításában jelölte meg.

A BÁZIS

A weimari köztársaság külső megszállásának idején az NSDAP nem ért el feltűnő sikereket. 1928 végén körülbelül 100 ezer tagot számlált; a májusi Reichstag-választásokon 810 ezer szavazatával (2,6 százalék) 12 mandátumot szerzett. 1929-ben további 48 képviselője foglalt helyet 13 tartományi gyűlésben. Az NSDAP dinamikája döntően a helyi csoportok önálló bevetésén nyugodott. Szervezeti struktúrája, a párttagság többségét jellemző hit és követési hajlandóság, valamint a Führer-kultusz kiiktatta a program- és stratégiávitákat.

Amikor 1930-ban a gazdasági világválság pusztító hatása érvényesült, az NSDAP megkísérelte a nacionalista-antidemokratikus erők nagy részét táborába vonni. A pártnak 1933. januárban 850 ezer tagja volt.

Társadalmi összetételét tekintve egyre inkább néppártnak felelt meg; választói és tagjai túlnyomórészt a középrétegekből kerültek ki. Jelentős támogatói akadtak a felső rétegekben, valamint a nem szociáldemokrata és nem kommunista, főleg protestáns munkásság soraiban. A felső és középrétegek a párttól remélték a marxista veszélytől való védelmet. Egzisztenciális félelem és identitásválság miatt sok kereskedő, iparos, paraszt, tisztviselő és alkalmazott gyülekezett a horogkereszt alatt. Ifjú, dinamikus mozgalomnak tüntette fel magát, amely már leküzdötte a szociális ellentéteket, megbecsült nemzeti értékeket képvisel, s minden energiáját a csődöt mondott rendszer felszámolására irányítja. Az általános parlamentellenes hangulatban növekvő vágyakozás alakult ki egy „erős ember” iránt.

Az NSDAP kilátásai a pusztító gazdasági válság súlyosbodásával (1932 márciusában 6,13 millió munkanélküli) párhuzamosan javultak. Az 1930. szeptember 14-i Reichstag-választás eredménye teljesen új perspektívát nyitott a párt számára, mivel nem jött

létre parlamenti többség. A szociáldemokratákat sem Brüning, sem Hindenburg nem kívánta ismét bevonni a kormányalakításba, a későbbiekben pedig szívesen felváltották volna őket a koalícióra hajlandó jobboldal kormányrésztételével. Így a nácik magatartásának hirtelen központi jelentősége lett a politikai erőjében. A Centrumtól az elnöki rendszer nyílt támogatóiig mindenki velük foglalkozott.

Mivel mind a konfrontatív utcai fellépések (a köztársaság „halálra verése”), mind a permanens politikai válság (a köztársaság „halálra választása”) bizonytalan kimenetelű volt, az NSDAP a köztársaság hatalmi struktúráiba való behatolással igyekezett olyan pozícióba jutni, amelyben a párt ereje az állami hatalom birtokosaival egyetértésben vagy azok tűrésével alkalmazható a gyűlölt belső ellenséggel szemben. A párt szemszögéből három lehetőség nyílt a birodalom politikájának befolyásolására: kormányközeli vagy kormányra jutni egy jobbközép koalícióban Brüning alatt; nyerni a birodalmi elnökválasztáson 1932-ben; a birodalmi elnök meggyőzése egy jobboldali irá-

nyultságú szakmai kabinet kinevezéséről. Hindenburg fenntartásait a nácik saját erőből nem tudták eloszlatni, ezért történelmi felelősség terheli a Schleicher és Papen körüli konzervatív-nemzeti köröket, valamint Hindenburg személyes és hivatali környezetét, amelynek tagjai a tényleges veszély könnyelmű alábecsülésével azt szuggerálták az elnöknek, hogy a jobboldali koalíció kínálja az egyedüli kiutat a nácizmus megzabolázására.

Hitler jellegzetes esőkabátjában, 1924

AZ NSDAP PROGRAMJA

890 szóból állt az NSDAP 25 pontos, 1920. február 24-én elfogadott programja, amelyet Hitler tényleges hatalomátvétele után a pártban ismertetett. Egyebek mellett Nagy-Németországot, a versailles-i szerződés semmissé nyilvánítását, a zsidók teljes kirekesztését és új életteret követelt. Már a preambulumban rögzítették, hogy ez marad az NSDAP egyedüli programja.

1925. augusztus 21-én, a meghíúsult puccskíséret után, a párt újjáalaku-

A THULE TÁRSASÁG

A társaságot 1918 novemberében alapította Rudolf von Sebottendorf (1875–1945), aki okkultizmussal, az iszlám miszticizmussal, alkímiával, szabadkőművességgel, rózsakeresztes és egyéb tanokkal foglalkozott. A páholszerűen működő szélsőjobboldali titkos szervezet pängermán, köztársaságellenes, hazafias és antiszemita csoportok csúcsszerveként működött. Taglétszáma ideiglenesen elérte az 1500 főt. Az új tagoktól három generációra visszamenő árjaigazolást kértek. 1919 augusztusától saját sajtóorgánummal, a *Münchener Beobachter*rel rendelkezett.

A marxizmus ellensúlyozására az ipari munkásság körében hirdették a thulista

eszméket. 1918-ban Karl Harrer elnökletével megalakult a Munkás Politikai Kör, amelyből 1919-ben a Német Munkáspárt (DAP) nőtt ki. Egy év múlva Adolf Hitlerrel az élen a párt Nemzetiszocialista Német Munkáspárttá (NSDAP) alakult. Az egyik Thule-tag tanácsára lett a nemzetiszocializmus szimbóluma a horogkereszt – a jobbra forgó svasztika, ahogy Hitler tervezte. A szanszkrit svasztika szó szerencsét, jólétet jelent.

A társaság belső magja hitt abban, hogy a Thule a messiás északon fekvő legendás szigethez, Atlantiszhoz hasonlóan egy ősi, magas szintű civilizáció központja volt. A hiedelem szerint nem semmisült meg minden titka, de ami megmaradt, azt ősi, intel-

ligens lények őrzik, akikkel csak egy valóban beavatott képes mágikus-misztikus rituálék révén kapcsolatot létesíteni. Az ilyen embert természetfeletti erővel és energiával ruházzák fel. A társaság meggyőződése szerint ezen energiák révén lehetne megteremteni az „árja szuperembereket” és elpusztítani az „alsóbbrendű” fajokat. Ezért tagjai a berlini okkultista körökkel tanulmányozták a teozófiát és az ezoterikus miszticizmust. Titkos szeánszokon vettek részt, kutatták az ősi germán múltat, a germán mítoszokat is. A Thule a náciizmus bölcsője volt. Nagymestere Dietrich Eckhart Hitlerben fedezte fel az új Messiást. Ő pedig neki ajánlotta a *Mein Kampf*ot.

lása során megerősítették, hogy az 1920. februári program továbbra is érvényben marad. Sőt, amikor a birodalmi kancellária 1941–1942-ben előkészületeket tett Hitler utódjának kiválasztására, a jövő „Führernek” a „szénatus” előtt fel kellett esküdnie az 1920. februári programra. Az NSDAP programja 1945. október 10-ig, a pártnak a Szövetséges Ellenőrző Tanács általi formális feloszlataáig változatlanul érvényben maradt.

Az új birodalmi kormány kancellárjaként Hitler az 1933. február 1-jei rádióbeszédében hirdette meg a kormány célkitűzéseit. Ekkor még nem használta könyvének formuláit, de érezhető a hasonlóság. A *Mein Kampf*hoz hasonlóan a „marxizmusnak”, a „bolsevizmusnak” és a „zsidóknak” egyaránt „megsemmisítést” jósolt. Kormányprogramjában kijelentette, hogy „14 év marxizmus romba döntötte Németországot”. Néhány nap múlva betiltották a szociáldemokrata újságokat, pártgyűléseket, s önkényes letartóztatások történtek. Tízezrek vesztették el szabadságukat, bántalmazták őket, százakat meggyilkoltak. Hasonlóak voltak az első zsidóellenes intézkedések. A rendőrség már 1933 februárjában alig lépett fel az egyéni antiszemita kilengések ellen. Április 1-jén bojkottot hirdettek a zsidó üzletek ellen, április 7-én pedig törvényt hoztak a hivatásos tisztviselői réteg helyreállításáról, amelybe zsidók nem kerülhettek be.

Miközben Hitler számos belpolitikai lépése azt a benyomást keltette, hogy alapjában a *Mein Kampf*ban megfogalmazott világnézetét követi, a kül-

KARL MAYR
1883–1945

Német vezérkari százados, aki 1919–1920-ban Hitlert foglalkoztatta a Reichswehr hírszerző részlegében, majd elindította politikusi pályáját. Erich Ludendorff tábornok személyesen parancsolta meg neki, hogy építse be Hitlerre az Anton Drexler lakatos és Karl Harrer újságíró vezette Német Munkáspártba (DAP). Hitler 1919 júniusában titkos ügynök lett, s a kommunistaszimpatizánsokról jelentett. Mayr 1925-ben szembekerült a náci mozgalommal, s a szociáldemokrata párt (SPD) félkatonai szervezetének (Fekete-Vörös-Arany Birodalmi Zászló) tagja lett. 1933-ban, az NSDAP hatalomra jutásakor Franciaországba menekült, de 1940-ben, Franciaország elfoglalása után a Gestapo letartóztatta és előbb a Sachsenhausen, majd 1943-ban a Buchenwaldi koncentrációs táborba viték. 1945. február 9-én a brit légi erők bombázása során életét vesztette.

politikáról ez nem mondható el, sőt az 1933. május 17-i „békebeszéde” után úgy tűnt, hogy fontos pontokban elmentmond a könyvében kifejtett meggyőződésének. Kijelentette, hogy Németország „mindenkor hajlandó lemondani a támadó fegyverekről, ha a világ többi része is ezt teszi”. Sőt: „Németország hajlandó ünnepélyesen belépni minden megnemtámadási egyezménybe, mivel Németország nem gondol támadásra, hanem csak saját biztonságára.” Kijelentései összeegyeztethetetlenek voltak a *Mein Kampf*ban leírtakkal.

AZ SA A MEIN KAMPFBAN

Hitler a *Mein Kampf*ban terjedelmes fejezetet szánt az SA jelentőségének és a szervezet alap gondolatának kifejtésére: „Az NSDAP alapításával keletkezett először olyan mozgalom, amely a régi pártoktól eltérően nem a múlt visszaállítását, hanem a mai képtelen állami szervezet helyébe organikus népi állam megteremtését tűzte ki célul. [...] eszméit ugyan szellemileg terjeszti, de azokat szükség esetén erővel is megvédelmezi [...] a cél eléréséért semmilyen áldozattól sem riad vissza.”

A rohamosztagosok kiképzésénél – a testi erő fejlesztése mellett – a nemzetiszocialista eszme tántoríthatatlan képviselőivé nevelést és a legnagyobb fegyelem kialakítását tekintették fő célnak. Mivel az SA nem katonai alakulat s nem titkos szövetség,

1 a kiképzésben nem katonai, hanem pártszempontoknak kell érvényesülniük;

2 a titkos jelleg elkerülésére meg kell jelennie a nyilvánosság előtt, minden tagját meg kell ismertetnie a mozgalom eszméjének nagyságával és rá kell nevelnie az eszme képviselőjére, hogy feladatát egy új nemzetiszocialista népi állam megteremtésében lássa;

3 az SA szervezeti beosztása, ruházata és felszerelése ne a régi hadsereg mintájára, hanem a hivatásának megfelelő célszerűségi szempontok szerint készüljön.

Hitler szerint az SA-ra hatással volt a hazafias egyesületek 1922. nyári tüntetése a müncheni Königlitzon a köztársaságot védő törvény ellen. 1922-ben pedig az SA Münchenből különvonatot indított a koburgi „német napra” 14 századba osztott nyolcszáz embere számára; „a következő reggelen a vörös rémuralom alatt szenvedő Koburg városban valósággal legázoltuk a vörösöket”.

AZ SA A VALÓSÁGBAN

Az NSDAP paramilitaris harci szervezete, a rohamosztag (Sturmabteilung – SA) a weimari köztársaság kezdetén, 1920. november 4-én alakult a pártrendezvények, politikai felvonulások védelmére és a politikai ellenfelekkel való összecsapásra. Az első világháború után többnyire egykori katonákból létrejött csapat a katonai szervezetségre épült.

Taglétszámának alakulásáról pontatlan adatok állnak rendelkezésre: 1921-re 300 tagot adnak meg, s az 1923. novemberi müncheni Hitler–Ludendorff-puccsban állítólag 1500 fő vett részt. A puccsot követő betiltása után az SA 1924. április–1925. február között frontosztagnak (Frontbann) hívta magát. Taglétszáma annak ellenére nőtt, hogy számos betiltás, személyes és politikai konfliktusok, kizárások és kilépések gátolták fejlődését. 1932 elején körülbelül 420 000, 1934-ben pedig 4,2 millió tagot számlált. A „hosszú kések éjszakája” után csökkent a létszám: 1935-ben már csak 1,6 millió, 1938-ban 1,2 millió s 1940-ben 900 000 tagja volt.

Az SA utánpótlása főleg a Hitler-Jugendből származott, amelynek formációi megfeleltek az SA-ének: tengerészeti, lovas-, híradó-, utász- és egészségügyi egységek. A Feldherrnhalle őrezred hat, kaszárnyákban elhelyezett rohamegységből állt Berlin, München, Hattingen, Krefeld, Stettin és Stuttgart székhellyel. A bevetési cso-

portok feladata az állam és a párt szolgálati helyeinek őrzése volt.

Az SA mint paramilitaris pártcsapat tényleges szervezője – több elődje ellenére – Ernst Röhm volt. Katonailag képzett utódja 1926–1929 között Franz Pfeffer von Salomon nyugalmazott százados volt, majd Hitlerrel történt szakítása után Hitler vette át a szervezet vezetését, és ő maradt a legfőbb SA-Führer. 1920–1930 között Hitler alatt Otto Wagener volt az első vezérkari főnök. Hitler 1931-ben nevezte ki az SA vezérkari főnökének barátját, Ernst Röhmöt, aki 1934 júniusáig, meggyilkolásáig töltötte be a posztot. Őt Viktor Lutze SA-Obergruppenführer követte, aki 1943-ban halálos bal esetet szenvedett. Utóda a szárszói SA-Führer, Wilhelm Schepmann lett.

A barna egyenruhás paramilitaris csapat 1933 előtt „az utca meghódításával” egészítette ki a náci pártszervezet politikai harcát. Ezért az 1920-as évek végén a nagyvárosi munkáslakónegyedekben ún. „rohamkocsmákat” (Sturmlokale) hoztak létre. Ezeket azokból a találkozóhelyekből és törzskocsmákból alakították ki, ahol a szociálisan részben gyökértelen és a nemzetiszocializmusban politikai perspektívát keresők – gyakorta fiatalok is – találkoztak. Az SA terrorja a kommunisták (KPD) és híveik ellen túlnyomóan ezekről a sokszor lakáspótló támaszpontokról szerveződött. A provokációkból és nagy brutalitással folytatott utcai harcokból erőszakspirál alakult ki, s az időnként szinte polgárháborús viszonyok leküzdését sokan Hitlerrel és az NSDAP-tól remélték. 1932 nyarán ugyanis a német történelem legvéresebb választási küzdelme zajlott. A jobboldal (SA, SS, Stahlhelm–Acélsisak) és a baloldal (Vörös Frontharcos Szövetség, Birodalmi Zászló) paramilitaris szervezetei közötti véres összecsapások egyedül 1932. június–júliusban 300 halottat és 1100 sebesültet követeltek.

Hitler 1933. január 30-i birodalmi kancellári kinevezését követően az SA a „Harmadik Birodalom rendező tényezője” lett, s politikai ellenfeivel megkezdte a „régí számlák kiegyenlítését”. 1933. február 22-én Hermann Göring megbízott porosz belügyminiszter az SA-ból, az SS-ből és a Stahlhelmből rendezetileg segédrendőrséget állított fel. Így az SA államilag legitim letartóztatásokat hajthatott végre és saját börtönöket rendezhetett be a szárszói

1919. szeptember 12. Hitler informátori minőségben megjelent a Német Munkáspárt (DAP) gyűlésén, majd a pártba is belépett

1920. február a Német Munkáspárt (DAP) NSDAP-ra változtatta a nevét

március 12–13. a Kapp-puccs Berlinben; Mayr százados Berlinbe küldte Dietrich Eckartot és Hitlert, hogy tájékoztassák Kappot a müncheni helyzetről, de már a puccskíséret leverése után érkeztek

március 31. fizetését eddig a hadseregtől kapta; kilépésekor Mayr magával vitte az Ernst Röhm százados által alapított radikális, nacionalista katonatisztek klubjába, az Acélökölbe

december 16. megvásárolták a *Völkischer Beobachter* című lapot; a „harsonás” az év végéig több mint harminc tömeggyűlésen szónokolt; Hitler népszerűségének köszönhetően a párt 1920 januárjában 190 főt számláló taglétszáma az év végére 2000-re, 1921 augusztusára pedig 3300-ra emelkedett

1921. február 3. az NSDAP nagygyűlése a müncheni Krone Cirkuszban 6000 résztvevővel a háborús jóvátétel nagysága ellen; Hitler *Jövő vagy bukás* címmel tartott szónoklatot, amelyben elítélte a Németországra kényszerített „rabszolgaságot”, és ostromozta a kormány gyengeségét

január–június között 39 cikket írt a *Völkischer Beobachter*-re; 1921-ben Münchenben 28, más bajor városokban 12 tömeggyűlésen szónokolt az újonnan megalakult SA tagjai előtt. „München királya” – érvelt a völkisch jobboldal – sofőr vezette nagy autóval hurcoltatja magát Münchenben, s idejének jelentős részében kávéházakban (Heck, Neumaier) üldögél udvartartásával

április Hitler elhárította a szintén völkisch Németiszocialista Párt (DSP) és az NSDAP szervezeti egyesülését

május Hitler nyilatkozott a *Deutsche Zeitung* pángermán lapnak: ő csupán egy „agitátor, aki tudja, hogyan kell összefogni a tömegeket”

június Eckart társaságában a *Völkischer Beobachter* megmentésére pénzgyűjtő körútra utazott Berlinbe

július 11. dühösen és méltatlankodva kilépett a pártból

július 20. a zsúfolásig megtelt Krone Cirkuszban ismét bebizonyította szónoki tehetségét. Bírálóinak Hess válaszolt: „Azt hiszik, az emberek nélküle is ott tolongának a Krone Cirkuszban?”

- **július 26.** Eckart és Drexler közbenjárására lépett be 3861. tagként ismét az NSDAP-ba
- **július 29.** A Hofbräuhaus nagytermében megtartott rendkívüli taggyűlésen (554 fizetett tag) megvédte magát, s elfogadta a párt elnöki tisztét; az általa sietve összeállított szervezeti szabályzat új, diktatórikus hatalommal ruházta fel (Führer-elv)
- **1922. január** a bíróság három hónap börtönbüntetésre ítélte, de „jó magaviselete miatt” csak egy hónapot (1922. június 24-től július 27-ig) kellett leülnie a müncheni Stadelheim börtönben; „*Nem vagyok más, csak egy gyűlésező harsonás*” – mondta 1922-ben Arthur Moller van den Brucknak
- **október 8.** Julius Streicher, a frankföldi Deutsche Werkgemeinschaft vezetője felajánlotta szervezetét az NSDAP-nak; a párt taglétszáma 30 000 főre nőtt
- **október 14–15.** az SA 800 fős egysége részt vett a coburgi német napon; Hitler nagy propagandagyőzelmé
- **1923. január** Hitler a Krone Cirkuszban először emlegette „novemberi bűnözőkként” az 1918. novemberi szociáldemokratá politikusokat
- **január 27–29.** az NSDAP első „birodalmi pártnapja” Münchenben; Hitlert a Hofbräuhaus nagytermében „megváltóként” üdvözölték
- **március 31.** a franciák géppuskával az eseni Krupp-gyár munkásai közé lőttek (13 halott, 41 sebesült); Hitler ismét propaganda-hadjáratba kezdett
- **tavasza** Hitler az SA Reichswehr általi kiképzését a franciák elleni „frontális támadás céljaival” magyarázta
- **május 1.** Hitler a Krone Cirkuszban bejelentette: megszületett a nemzetiszocialisták egysége a Bund Oberlanddal, a Bund Blücherrel, a Reichsflaggével és a Wikingbunddal
- **szeptember 1–2.** Hitler a nürnbergi német napon szónokolt Ludendorff tábornok, Ludwig Ferdinand bajor herceg és Kriebel ezredes, a „hazafias szervezetek” vezetőjének oldalán
- **november 8–9** sikertelen Hitler–Ludendorff-puccs Münchenben
- **november 11.** Hitler letartóztatása
- **november 23.** az NSDAP és a KPD betiltása
- **1924. április 1.** Hitlert a bíróság öt év fogságra ítélte
- **május 8.** a müncheni rendőrség javasolta kitoloncolását, de az osztrák hatóságok szeptemberben nem fogadták be

Hohnsteinben, a Drezda melletti Dürrgoy táborban és a berlini General-Pape utcában. Korábban a „rohamkocsmák” „bunkernek” nevezett pincéi szolgáltak börtönként. Az SA legényei őrizték az 1933-ban a Berlin melletti Oranienburgban és Wuppertalban berendezett SA – „védőőrizetesnek” nevezett – koncentrációs táborokat. Az SA ismertté vált terrortevékenységéhez tartozott a zsidó üzletek birodalmi méretekben megszerzett bojkottja 1933. április 1-jén.

Az 1933-as „forradalmi év” intézkedései közé tartozott, hogy SA-vezetők rendőrkapitányi, polgármesteri és tartományi elnöki pozíciók önkényes átvételével befolyásos közigazgatási funkciókat szereztek. A nemzetiszocialista állam politikai konszolidálásának hitleri tervei azonban eltértek az SA vezérkari főnökének „második (szociális) forradalomról” vallott nézetétől, így lett nemkívánatos Röhmnek a pártban maradása. Ezért Hitler, Göring és az SS-vezetés a Reichswehrrel összhangban megrendezte az SA-vezetés sohasem létezett „államsínyének” („Röhm-puccs”) véres leverését.

A későbbiekben az SA főleg a fiatalok katonai kiképzésének segítésében és az utcai gyűlések biztosításában vett részt. Az 1938. november 9–10-i pogromban („birodalmi kristályéjszaka”) és a következő napokban az SA zsidó emberek kínzásával és meggyilkolásával, zsinagógák és zsidó tulajdonban lévő üzletek lerombolásával még egyszer megmutatta régi terrorista arculatát. A második világháború alatt az SA katonai szolgálatra be nem hívott tagjai a csapatok ellátásában, a katonai kiképzés segítésében, majd 1944 végétől a népfelkelők (Volkssturm) kiképzésében és erősítésében vettek részt.

Az 1945. májusi, feltétel nélküli német kapitulációt követően a Szövetéséges Ellenőrző Tanács 2. számú törvénye az SA-t az NSDAP-val és az SS-sel együtt feloszlatta.

AZ ÍRÁSTUDÓK LÁZADÁSA

1930-ban az NSDAP-n belül ismét felárgolt a vita, hogy el lehet-e választani az eszmét a vezetőtől, vagyis érvényesüljön-e a Führer-elv. Különösen az Otto Strasser ellenőrzése alatt álló berlini Kampf-Verlag járt az élen a nemzetiszocializmus eltérő értelmezéséről szóló kiadványok publikálásában. Amíg a radikális, misztikus nacionalizmusból, harsány antikapitalizmusból,

szociális reformizmusból és Nyugat-ellenességből álló zavaros elméletük nem okozott kárt a pártnak, és nem veszélyeztették a helyzetét, Hitler alig vett róluk tudomást. Ám amikor Hitler kezdte szorosabbra fűzni kapcsolatait a polgári jobboldallal, Otto Strasser inkább a függetlenségét hangoztatta.

A leszámolás egyre közelebb került, amikor 1930 áprilisában a Kampf-Verlag továbbra is támogatásáról biztosította a sztrájkoló vasmunkásokat, annak ellenére, hogy Hitler – a nagyipa-

Otto Strasser

rosok kérésére – ezt határozottan megtiltotta. Ráadásul Goebbels már hetek óta háborgott Hitlernek a Strasser fivérek miatt, akiknek lapjai erős konkurenciát jelentettek az ő *Angriff*-ének. Április elején Hitler már cselekvésre kényszerült, amikor a Strasser-sajtó megkérdőjelezte döntését arról, hogy megszakítja a kapcsolatot Hugenberggel, és otthagyja a Young-terv ellen harcoló birodalmi bizottságot. „*Hitler tájékozik a dühtől [...] Hajlandó fellépni az ilyen írástudó tendenciák ellen, mivel ezek már számára is veszélyt jelentenek*” – jegyezte fel Goebbels.

Hitler az 1930. április 27-én megtartott nagygyűlésen elmondott kétórás beszédében ízekre szedte a Kampf-Verlagot és annak „szalonbolszevikjait”. A gyűlés végén bejelentette, hogy kinevezi Goebbelst a párt propagandafőnökének, de még mindig nem akarta kenyértörésre vinni a dolgokat Strasserékkal. Május 27-én Berlinben beszélgetésre hívta Otto Strassert a szállodájába. A súlyos pénzügyi gondokkal küszködő

Kampf-Verlag problémájának megoldására azt javasolta, kivásárolja a céget, s még azt is megígérte, hogy sajtófőnököt csinál Otto Strasserből. Ő viszont megmakacsolta magát; ekkor Hitler fenyegetésre váltott, s kilátásba helyezte a Kampf-Verlag betiltását.

Strasser a vitát ideológiai síkra terelve a vezetés és a szocializmus kérdését feszegette: „A vezérnek az eszmét kell szolgálnia. Csakis ennek tudjuk magunkat teljesen alávetni, mivel az eszme örök, a vezér pedig mulandó, így

Gregor Strasser

hibákat is elkövethet” – állította Strasser. „Égbekiáltó ostobaságokat beszél – vágott vissza Hitler –, ez a legviszatasztóbb demokrácia, amihez nem akarjuk, hogy bármi közünk is legyen. Számunkra a vezér egyet jelent az eszmével, és a párttagok csak a vezérnek kötelesek alávetni magukat.”

Strasser azzal vádolta Hitlert, hogy azért akarja megsemmisíteni a Kampf-Verlagot, mert a törvényességgel és a polgársággal való együttműködéssel „meg akarja fojtani a szociális forradalmat”. Hitler dühösen kijelentette, hogy Strasser szocializmusa „nem más, mint marxizmus”. A munkástömegek – folytatta – csak kenyeret és cirkuszt akarnak, és soha nem fogják megérteni, hogy mit jelent az eszme. „Egyetlen lehetséges változata van a forradalomnak, és az nem gazdasági, politikai vagy szociális, hanem faji jellegű” – jelentette ki határozottan. A nagytökével kapcsolatos álláspontjáról elmondta, hogy szó sem lehet államosításról vagy munkásirányításról. Egy erős

állam legfontosabb feladata annak biztosítása, hogy a termelés a nemzeti érdeket szolgálja. „Egy intellektuális fehér zsidó, semmi tehetsége a szervezéshez, velejéig marxista” – mondta ki Hitler a megsemmisítő ítéletet Otto Strasserről.

Strasser – huszonöt támogatójával együtt – már számított a kizárásra, ezért július 4-én nyilvánosan kijelentette, hogy „a szocialisták távoznak az NSDAP-ból”. A lázadók így önszántukból tisztították meg a pártot maguktól. „Az írástudók lázadásáról kiderült, hogy nem volt több, mint vihar egy pohár vízben. Otto Strasser teljes vereséget szenvedett” – írta Goebbels.

Otto Strasser az NSDAP-ból kikerülve a jelentéktelenség mocsarába süllyedt; egyetlen jelentősebb náci vezető sem követte, az ügynek nem voltak utórezgésai, s a lázadás egyik napról a másikra a feledés homályába merült. Gregor Strasser is megszakította a kapcsolatot öccsével, s elhatárolta magát nézeteitől. A Strasser-klikk felszámolásával minden ideológiai vita véget ért a pártban. Egyértelművé vált: a vezér és az eszme azonos fogalmak.

Az Otto által alapított, később a Fekete Fronttá átalakult Forradalmi Nemzetiszocialisták Harci Közössége csupán egy aprócska, szélsőjobboldali szekta maradt. Otto 1933-ban emigrációba vonult: előbb Ausztriába, majd Prágába, Svájcba és Franciaországba menekült; 1941-ben Kanadába költözött, s onnan folytatta harcát Hitler ellen. Goebbels 500 000 dolláros vérdíjat tűzött ki a fejére.

Otto Strasser 1955-ben tért vissza az NSZK-ba. 1956-ban megalakította a Német Szociális Uniót, amelynek 1962-ig volt tagja, de politikai befolyása jelentéktelen maradt.

GREGOR STRASSER SZOCIALISTA ALTERNATÍVÁJA

Gregor Strasser (1892–1934), a bajor jogászcsaládból származó fiú 1914-ben gyógyszerésznek készült a müncheni Ludwig-Maximilians Egyetemen, de még ugyabban az évben önkéntesként jelentkezett a bajor hadseregbe. A nyugati frontról főhadnagyként, a Vaskereszt két fokozatával szerelt le. 1918 végén tért haza, s az erlangeni egyetemen folytatta félbeszakadt tanulmányait. 1919 májusában csatlakozott Epp szabadcsapatához, amellyel részt vett a müncheni tanácsköztársá-

- **december 17.** Hitler idő előtti elbocsátása a landsbergi fogságból. „Landsberg volt az én egyetemem” – mondta utána Hans Franknak
- **1925. február** az NSDAP újraalapítása
- **március 9.** a bajor hatóságok megtiltották számára a nyilvános szereplést
- **április 25.** Hitlert elbocsátották az osztórák állampolgárságból
- **1926. február 14.** Hitler 60 pártvezető bambergi tanácskozásán ismét megszállította hatalmát az NSDAP élén
- **július 3–4.** NSDAP-pártnap Weimarban – ismét beszélhetett
- **1927. január** Szászország oldotta fel elsőnek közszereplése tilalmát, majd március 5-én a bajor hatóságok is engedtek a nyomásnak
- **1928. május 20.** a Reichstag-választásokon az NSDAP százalmas, 2,6%-os (12 mandátum) eredményt ért el. Sokan úgy gondolták, hogy Hitler mozgalmának végleg befelelgett. De ő a kudarc után kijelentette: „A harc folytatódik!”
- **június** Berchtesgadenben elkezdte diktálni a *Mein Kampf* folytatását
- **szeptember vége** a porosz kormány feloldotta beszédtilalmát
- **november 16.** először tartott beszédet a berlini Sportpalastban *A harc, amely egyszer szétszakítja a láncokat* címmel
- **1930. szeptember 14.** a Reichstag-választásokon politikai földindulás: az NSDAP szavazatok 18,3%-át (107 mandátum) szerezte meg
- **1931. január 5.** Hitler hívására Ernst Röhm hazaérkezett Bolíviából, s az SA törzsfőnöke lett
- **október 11.** a nemzeti ellenzék képviselőinek találkozója Bad Harzburgban
- **1932. február 26.** állami hivatalnokká történt kinevezésével Hitler az állampolgárságot is megkapta, s indult a birodalmi elnökválasztáson (a március 13-i első fordulóban 30%-ot kapott)
- **február 27.** a berlini Sportpalastban 25 000 ember előtt beszélt
- **április 13.** az SA és az SS betiltása
- **június 16.** az SA betiltásának feloldása
- **július 17.** „véres vasárnap” Altonában: lövöldözés az SA díszszemlén
- **július 31.** a Reichstag-választásokon az NSDAP 37,4%-kal (230 mandátum) a legnagyobb párt lett a Reichstagban
- **augusztus 13.** Hindenburg birodalmi elnök megtagadta Hitler kancellári kinevezését
- **november 6.** a Reichstag-választásokon az NSDAP 33,1%-ot (196 mandátum) szerzett

- **november 19.** az üzleti élet 20 képviselője Hitler kancellári kinevezését sürgeti Hindenburgnál
- **november 24.** a birodalmi elnök változtatlan álláspontja: „Egy ön által vezetett elnöki kabinet óhatatlanul pártidiktatúrához vezetne, amely rendkívül módon kiélezné a német nép belső ellentéteit”
- **1933. január 4.** Hitler–Papen-találkozó Kölnben, Kurt von Schröder bankár házában (puhatolózás a Hitler–Papen-kormány alakításáról)
- **január 10–11.** második Hitler–Papen-találkozó a Ribbentrop-villában; Papen közölte, hogy Hindenburg továbbra sem hajlandó kancellárrá kinevezni Hitlert
- **január 15.** tartományi választások a 173 000 lakosú Lippe-Detmold miniállamban: az NSDAP 34,7%-ról 39,5%-ra növelte szavazatainak számát
- **január 22.** találkozó Oscar von Hindenburggal és Otto Meissnerrel, a birodalmi elnök államtitkárával a Ribbentrop-villában; Hitler a kancellári posztot követelte magának
- **január 28.** a Schleicher-kormányzat lemondása; Hindenburg első ízben mutatott hajlandóságot a Hitler-kabinet elfogadására
- **január 30.** déli 12 óra után Hindenburg elnöki dolgozószobájában kinevezte Hitlert birodalmi kancellárnak
- **február 1.** a Reichstag feloszlatása
- **február 27.** a Reichstag égése
- **március 5.** a Reichstag-választásokon az NSDAP 43,9%-ot szerzett
- **március 21.** Potsdam napja – a régi dicsőségen alapuló új birodalom létrejötte
- **március 24.** a felhatalmazási törvény – a Reichstag felhatalmazta a kormányt a törvényalkotásra
- **május 10.** a Német Munkafront (DAF) megalakulása; könyvégetések Németország városaiban
- **október 19.** Németország kilép a Népszövetségből
- **december 1.** törvény a párt és az állam egységéről
- **december** a birodalom és az IG-Farben „benzinszerződése”
- **1934. január 20.** törvény a nemzeti munkáról
- **április 20.** Heinrich Himmler a Gestapo vezetője
- **június 30.** Ernst Röhm meggyilkolása
- **július 20.** az SS önállóodik és Hitlernek rendelik alá
- **augusztus 2.** Hindenburg halála; Hitler „Führer és birodalmi kancellár”; a Reichswehr Hitlerre esküszik fel

ság leverésében. Még ugyanebben az évben „nagyon jó” minősítéssel letette az államvizsgát, s 1920-ban Landshutban telepedett le, ahol gyógyszerterületet nyitott. Házasságából származó ikerfiai 1941–1942-ben a Szovjetunióban estek el.

A nacionalista érzületű háborús veterán 1921-ben lépett be az NSDAP-be, s 1925-ben, a párt újjáalakulása után Alsó-Bajorország gauleitere lett. A testes, esetlen patikus súlyos cukorbetegként is belevetette magát a sörcsarnoki verekedésekbe, amelyek után – kikapcsolódásként – Homéroszt olvasott eredetiben. Aktívan részt vett az 1923. novemberi müncheni puccsban, amiért másfél év börtönbüntetésre ítélték. Néhány hét után azonban szabadlábra került, s 1924 májusában beválasztották a bajor tartományi gyűlésbe, majd decemberben a Reichstagba is. Az NSDAP újjáalakítása után Hitler mellett a párt másik vezetőjévé vált. 1925. március 11-én Hitler megbízta, hogy szervezze meg a pártot Észak-Németországban is.

Testvérével a pártot „baloldali”, anti-kapitalista, szociálforradalmi irányba igyekeztek terelni, hogy megnyerjék a munkásságot. Strasser ezért részben támogatta a szociáldemokrata szakszervezetek sztrájktokekvéseit, s radikális antikommunizmus fenntartásával a Szovjetunió és Németország együttműködését szorgalmazta. Az 1925 szeptemberében megalakított Északnyugati Munkaközösségével (az NSDAP északi és nyugati gauleitereinek összefogása) megteremtette az NSDAP baloldali szárnyának társadalmi és gazdaságpolitikai összefogását.

Az 1926. február 14-i bambergi Führer-értekezleten azonban Hitler sikeresen lépett fel a „nemzeti-bolszevista” frakció ellen, s korlátlan vezetői befolyást igényelt magának a párton belül. Júliusban egy müncheni irányvonal-utasítással elrendelte az Északnyugati Munkaközösség feloszlatását, de tovább folyt a vita a párt irányvonaláról az inkább polgári nemzetiszocialistákkal, közöttük Alfred Rosenberggel.

1926 márciusában testvérével megalapította a Kampf-Verlagot, s 1926–1930 között kiadta a *Der Nationale Sozialist* című hetilapot. Az ellentétek csillapítására azonban kijelentette, hogy az antiszemitizmus és a szocializmus egyazon érem két oldala. A Hitlerrel már korán kibontakozó ideológiai és politikai szembenállása ellenére 1926-ban birodalmi propagandavezetőnek, majd 1928-ban birodalmi szervezési vezetőnek nevezték ki.

tőnek, majd 1928-ban birodalmi szervezési vezetőnek nevezték ki.

Strasser a következő években teljesen átszervezte a párt regionális és vertikális felépítését: az NSDAP fokozatosan szigorúan központosított szervezet lett, saját ellenőrző apparátussal és hatékony propagandaeszközökkel. Szervezőtehetsége nyomán a délnémet töredékpárt „nagynémet” tömegpárttá vált. Az NSDAP-t főleg Észak- és Nyugat-Németországban sikerült erős szervezetté fejlesztenie, ahol tagsági bázisa még a dél-németországi pártszerveződését is megelőzte.

Pozíciójában – amely egy főtitkár tevékenységének felelt meg – Hitler számára egyre veszélyesebb hatalmi tényezőt jelentett. Otto Wagener, az SA törzsfőnöke szerint ennek ellenére Strasser hajlandó volt valami „zsenialitást” látni Hitlerben: *„Bármilyen legyen is, de van benne valami kellemetlen, hogy prófétai tehetséggel olvas helyesen a politikai problémákban, és a nyilvánvalóan áthidalhatatlan nehézségei ellenére kedvező alkalmakkor helyesen cselekszik.”*

Strasser 1932-ben ért pályafutása csúcsára: Hitler után a párt leghatalmasabb emberének számított, s a legkedveltebb és legalkalmasabb személynek tűnt az NSDAP vezetői köreiből. Az 1932. évi birodalmi elnökválasztásig az NSDAP vezette kormányalakítás esetén a kancellári poszt várományosának számított. Az 1930-as évek elején az NSDAP-n belüli baloldali híre ellenére jó kapcsolatot ápolt a vállalkozói körökkel is.

Hitlerrel a rivalizálása akkor éleződött ki drámaian, amikor Hitler mindenáron való ragaszkodásával a kancellári poszthoz átmenetileg politikai zsákutcába manőverezte magát, és Kurt von Schleicher kancellár 1932 decemberében felkínálta Gregor Strassernek az alkancellári és a porosz miniszterelnöki posztot. Schleicher azt remélte, hogy ezzel megosztja az NSDAP-t, s maga mellé állíthatja a párt balszárnyát. Szándéka azonban meghiúsult, mert Strasser nem vállalta a szakítással járó viaskodást a kimerült Hitlerrel, aki elérte, hogy az 1932. decemberi vezetői konferencián a párt vezetői felesküdjének rá.

1932. december 8-án Strasser váratlanul minden párthivataláról lemondott. A pártszakadástól való félelemben Hitler kínosan ügyelt arra, hogy elkerülje a nyílt hatalmi harc látszatát, és nyilvánosan sajnálatát fejezte ki a

lemondás miatt. Strasser megtartotta Reichstag-mandátumát, mert az védelmet jelentett több bírósági ítélettel szemben. Önkéntes visszavonulása és fogadalma ellenére, mely szerint többé nem kíván politikai szerepet vállalni, Schleicher kancellár 1933. januárban titokban lehetséges alkancellárként mutatta be Hindenburg elnöknek, akire kedvező benyomást tett. Amikor azonban az 1933. január 15-i lippei tartományi gyűlési választások megerősítették az NSDAP sikerét és Hitler irányvonalát, Strasser végleg kiszorult a vezetésből. 1933. január 30. után visszavonult a magánéletbe, s Hitler engedélyével a gyógyszeriparban dolgozott.

Bár 1934. június 23-án még megkapta az NSDAP arany pártjelvényét, június 30-án a Gestapo emberei letartóztatták s berlini főhadiszállásukra hurcolták. Letartóztatására az ún. Röhm-puccs keretében került sor; a politikai tisztogatási akcióban Hitler és más náci vezetők kiiktatták soraikból tényleges vagy vélt riválisaikat, letartóztattak és meggyilkoltattak számukra kellemetlen személyeket. Strasser meglepetésként érte a letartóztatás, az első pillanatban azt hitte, hogy Hitler kihozza őt, s visszahelyezi a pártvezetésbe. A visszaemlékezések szerint a Gestapo szűk pincejáratában Theodor Eicke, a dachau koncentrációs tábor parancsnoka személyesen lőtte fejbe. Más vélemények szerint Himmler és Göring gyilkoltatták meg hatalomféltésből. Állítólagos öngyilkossága miatt a biztosítótársaság nem akarta kifizetni az életbiztosítását, s özvegye csak Wilhelm Frick belügyminiszter és Himmler kezdeményezésére kapott 1936. május 1-jétől havi 500 márka nyugdíjat.

ERNST RÖHM, A „GÉPPUSKAKIRÁLY”

Hitler nem csupán páratlan szónoki képességének köszönhette felemelkedését, hanem annak is, hogy elkezdte fejleszteni saját félkatonai szervezetét. A két világháború között Németország politikai kultúráját a legvadabb erőszak jellemezte; gombamód szaporodtak az ellenforradalmi magánhadseregek, a szabadcsapatok, az önkéntes szervezetek és a polgári védelmi erők. A nem hivatalos erők állami célokra történő bevetését 1918–1920 között Gustav Noske szociáldemokrata hadügyminiszter alkalmazta a munkás-

felkelések leverésére. E magánhadseregek részt vettek a müncheni tanácsköztársaság szétzúzásában is; a forradalom utáni Bajorországban megalakuló Polgári Védelmi Erők (Einwohnerwehr) 400 000 főt tömörítettek, a hatóságok elnéző magatartásának vagy egyenesen aktív támogatásának köszönhetően.

Az NSDAP saját félkatonai szervezetének megalakításában Ernst Röhm és Hermann Ehrhardt játszotta a vezető szerepet. Röhm, a München Hazafias Szövetségei (VVM) vezetője, a „frontarcos nemzedék” jellegzetes képviselője olyan „harcos” elitet szeretett volna kialakítani, amelyet tettei és eredményei feljogosítanak az uralkodásra. Bár monarchistaként indult, számára már

nem volt visszaút a háború előtti polgári társadalomba. Esménye a harcosokból álló emberek közössége volt. 1919 őszén, nem sokkal Hitler után, ő is belépett a DAP-ba, s állítása szerint ő felelt azokért, akik a Reichswehrből léptek be a pártba.

Röhm figyelmét nem a pártpolitika, hanem a katonai kérdések kötötték le. A „géppuskakirálynak” nevezett Röhm kulcspozíciót foglalt el a félkatonai szervezetek fegyverellátásában, s 1920–1921-ben jelentős mennyiségű kézi fegyvert halmozott fel. 1921 augusztusában Ehrhardt Sziléziából visszatért tengerészkülönítménye belépett a párt sportrézslégyébe, hogy harci csoportot hozzon létre. A kezdetben Ehrhardt

Ernst Röhm

Az NSDAP három vezető alakja: Göring, Röhm és Hitler, 1934

nevével összekapcsolt, kettős szerepet játszó félkatonai szervezet és a Hitler vezetése alatt álló rendfenntartó egységek között már ekkor fellelhetők voltak annak a fe-

szültségnek a magvai, amely 1934-ig végigkísérte az SA-t.

1933 első hónapjaiban az Ernst Röhm vezette SA a náci forradalom támadó ékének szerepét töltötte be. Már régóta hosszú pórázra engedték, s állandóan azt mondogatták neki, hogy álljon készenlétben. De már alig lehetett visszatartani. Mindennapos jelenséggé váltak a politikai ellenfelekkel szembeni megtorlások és a zsidók elleni brutális támadások. Az SA rögtönzött börtöneiben és táboraiban mintegy 100 000 foglyot tartottak, akik közül 500-600 személyt meggyilkoltak.

Amíg Röhm zabolátlan párthadsergének terrorja főként a kommunisták, szocialisták és a zsidók ellen irányult, addig nem vált széles körben népszerűtlenné, s az incidenseket a „nemzeti felkelés túlkapásainak” lehetett minősíteni. De 1933 nyarán az SA tagjainak arrogáns és bárdolatlan visel-

kedése már olyan méreteket öltött, hogy még a nácik támogatói körében is felháborodást váltott ki. A helyzet az SA irányíthatatlanságával fenyegett, s már Hindenburg kérte Hitlert a rend helyreállítására.

A „MÁSODIK FORRADALOM” MEGHIRDETÉSE

Röhm 1933 júniusában az NSDAP-n belüli elégedetlenek képviselőjeként még csak részskerről beszélt a nemzetiszocialista állam felé vezető úton. Törekvése főként a kizárólagos hatalom fegyveres megszerzésére irányult, amelynek azonban útjában állt a hadsereg és a birodalmi elnök. Hitler beavatkozása különösen akkor vált szükségessé, amikor Röhm a *Nationalsozialistische Monatshefte* 1933. júniusi számában nyíltan kijelentette, hogy a konzervatívok, reakciósök és az oppor-tunista hívek tiltakozása s az SA meggyengítésére és megszelídítésére irányuló erőfeszítései ellenére az SA szándéka tovább folytatni a „német forradalmat”. Az SA és az SS nem engedi – írta –, hogy a „német forradalom” elál-

mosodjon vagy azt a harctól visszahúzódnók félúton elárulják. *„Akár tetszik, akár nem, folytatjuk a harcot. Ha végre megértik, hogy miről van szó, akkor velük együtt! Ha erre nem hajlandók, akkor nélkülük! Ha pedig szükségessé válik, akkor ellenük is!”* Röhm félreértetlenül kijelentette, hogy számára a forradalom csak most kezdődik, s abban vezető szerepet követel magának és 4,5 milliós szervezetének.

De nem csupán Röhm saját hatalmi ambícióiról volt szó. Mélységesen csalódott a barnaingesek gigantikus serege, amely földi paradicsomról álmódzott a nemzetiszocializmus hatalomátvétele után. Bár indulataikat szabadjára engedhették politikai ellenfelekkel szemben, továbbra is távol maradtak a naivan remélt anyagi juttatásoktól és a hatalmi pozícióktól. Az SA „régicsosei” között egyre nőtt az elégedetlenség a „burzsoá” hatóságokkal és a párt megalkuvóival szemben, akik elzárják előlük a lehetőségeket. Ezért a „második forradalom” meghirdetése komoly visszhangra talált volna az egyszerű rohamosztigosok között.

A Reichswehr vezetését is egyre jobban nyugtalanították az SA katonai töl-

rekvései. Ha Hitler nem tudja megoldani az SA problémáját, akkor a katonai vezetők – feltehetően Hindenburg halála után – másik államfő után néznek, aminek eredménye talán a monarchia restaurálása vagy a katonai diktatúra lehetett volna. Ez a fejlemény találkozhatott volna több olyan nemzeti-konzervatív csoportosulás tetszésével is, amely tekintélyelvű, antidemokratikus berendezkedést szorgalmazott, de viszolygott a Hitler-rendszerből.

A rendszer 1934 elején első politikai és gazdasági válságát élte, ami érzékenyen érinthette Hitler hatalmi pozícióját és veszélyeztethette szándékát, hogy a halálos beteg Hindenburg örökébe lépjen. Számos probléma jelentkezett egyidejűleg, s a helyzetet ellátási nehézségek és több területen még meglévő magas munkanélküliség, illetve belső hatalmi konfliktusok súlyosbították. Hitler inkább az események követője, mintsem mozgatója volt. Csak az ellentétek kirobbanásakor szövetkezett a Reichswehrrel és az SS-sel, s használta ki a „Röhm-ügyet”, hogy egyszerre mérjen csapást az SA vezetésére és konzervatív ellenzékére. Így lefékezte Röhmöt és az „SA forra-

dalmárait”, közeledett a Reichswehr igényeihez, és keresztezte konzervatív partnereinek terveit.

RÖHM ELSZIGETELŐDÉSE

1934 márciusában tovább éleződött a Reichswehr és az SA konfliktusa, miután Röhm kétségbe vonta a fegyveres erők és a náci rendszer közötti kompromisszum lehetőségét. Az ellentéteket Hitler munkamegosztási javaslata (a Reichswehrnek a külső támadástól kellene megvédenie a nemzetet, az SA pedig a nemzetiszocialista állam belbiztonságát garantálná) sem szüntette meg. Röhm és az SA többi vezetője egyfajta népmilícia-rendszerben gondolkodott, és azt követelték, hogy a „Reichswehr szürke sziklája oldódjon fel az SA barna folyamában”. Álláspontja a Reichswehr katonapolitikai és szociális pozícióját veszélyeztette, s Hitler rendszerének alapjait érintette. Ráadásul az SA a párton belül is mindinkább elszigetelődött, mert más magas pártfunkcionáriusok (Göring, Himmler) szintén nagyobb beleszólást követeltek maguknak a katonapolitikába, s az

SS-t meg akarták szabadítani az SA gyámságától.

1934 februárjában Hitler a Reichswehr-minisztériumban tartott értekezleten egyértelműen elutasította az SAMilícia felállítására vonatkozó terveket, s kijelentette, hogy az SA-nak politikai területre kell korlátoznia tevékenységét, nem avatkozhat katonai ügyekbe. Németország vagy megszerzi az „életteret”, vagy pedig szembe kell néznie a biztos gazdasági összeomlás következményeivel. Ezért „rövid és döntő csapást kell mérni a Nyugatra, majd a Kelet ellen kell fordulni”. A Röhm által javasolt milícia viszont a nemzet védelmét minimális szinten sem tudná biztosítani. A Reichswehrre építve viszont egy jól képzett, a legkorszerűbb fegyverekkel ellátott „néphadsereget” lehet felállítani, amely öt éven belül felkészült lesz arra, hogy minden körülmények között megvédje az országot, nyolc év elteltével pedig készen áll a támadásra is. A belpolitikában kötelező a hűség, de a külpolitikában

---

Ernst Röhm és a jobboldali félkatonai alakulatokat tömörítő Harzburgi Front vezérkara, köztük Himmler és Göring, 1931

---

az adott szót meg lehet szegni – jelentette ki. Az átmeneti időszakban, a tervezett Wehrmacht létrejöttéig egyetért Blomberg javaslatával, hogy az SA lásson el határőrizeti feladatokat és folytassa a katonai szolgálat előtti képzést.

A megállapodást Röhmnek és Blombergnek is alá kellett írnia. A tisztek távozásakor Viktor Lutze SA-Obergruppenführer elcsípte Röhm megjegyzését: „Amit ez a röhejes kis káplár mondott, az ránk nem vonatkozik. Hitler nem ismeri a hűséget, ezért az a legkevesebb, hogy elküldjük pihenni. Ha nem vele, akkor nélküle oldjuk meg a dolgokat.” Lutze azonnal visszamondta Hitlernek Röhm megjegyzését. „Hagyni kell a dolgokat megérni” – válaszolta Hitler. Lutze hűségnyilatkozata nem merült feledésbe: amikor június 30. után újabb SA-főnökre volt szükség, Lutze már Hitler embere volt.

Amikor Röhm 1934. április 18-i beszédében frontálisan megtámadta a konzervatív elitet és az új rendszer „érthetetlen gyengeségéről” beszélt a „rég és még régebbi rendszer támaszaival és kiszolgálóival” szemben, akiket nem „takarítottak el kíméletlenül”, azonnal összeállt ellenfeleinek tábora. Göring bizonyítékokat gyűjtetett Röhm homoszexualitásáról. A Reichswehr elhárí-

tása és az NSDAP még kis létszámú biztonsági szolgálata (SD) is együttműködött a terhelő anyagok összeállításában.

A konfliktus drámai kiéleződését a Papan alkancellár körül gyülekező konzervatív ellenzék okozta. Papan hivatala fokozatosan a náci forradalom élet tompítani szándékozók középpontjába került; őket nevezte Röhm reakciósoknak. Arra törekedtek, hogy a birodalmi elnök küszöbönálló utódlását a rendszer mérsékeltebb vagy monarchista restaurációs irányú változtatására használják fel. Papan az utódlás kérdésében kötelező érvényű nyilatkozatra szorította Hitlert, és megkísérelte meggyőzni Hindenburgot arról, hogy végrendeletében ajánlja a monarchia visszaállítását.

A HOSSZÚ KÉSEK ÉJSZAKÁJA

Az SA válságát Papan a katonai kivételes állapot és a konzervatív katonai diktatúra kihirdetésére igyekezett kihasználni. A konfliktust Papan 1934. június 17-én a marburgi egyetemen tartott beszédének kellett kiéleznie. A titkára, Edgar Jung által írt beszédben Papan élesen bírálta az új rendszer erőszakosságát és radikalizmusát, s éles határt vont a konzervatív-önkéntesuralkodó állam-

felfogás és a „nemzetiszocializmus természetellenes totalitásgénye” között. „Egyszer már be kell fejeződnie a mozgalomnak” – folytatta, hiszen „egy nép sem engedheti meg magának az örökös en alulról induló felkelést, ha meg akar állni a történelem előtt”. Nyilvánvaló történelmi párhuzamként így jellemezte Luthernek a parasztháborúhoz való viszonyát: „Egy világformáló embernek két feladata van: elvégzi azt, amit az idő követel, azután pedig – és ez a nehezebb feladat – gigásként áll az évszázad felfröccsenő habjával szemben, és maga mögé szórja azokat a felzgatott bolondokat és gonosz fickókat, akik a jogos művet el akarják torzítani és be akarják szennyezni.” Goebbels azonban megakadályozta a beszéd sugárzását a rádióban, Papan munkatársát, Jungot pedig június 26-án letartóztatták.

Ekkor Hitler magához ragadta a kezdeményezést; június 30-ra SA-vezetői megbeszélést hívott össze Bad Wiessee-be, ahol Röhm pihent. Göring és Himmler megállapodott Blomberg Reichswehr-miniszterrel, hogy az SS-t bevetik az SA ellen, miközben a Reichswehr a szállást, a fegyvereket és a szállítóeszközöket biztosítja. A Reichswehrt riadókézsültségbe helyezték. Az akciót maga Hitler vezette. 1934. június 30-án a reggeli ködben indult gép-

kocsioszlopával Münchenből Bad Wiessee-be, ahol letartóztatta Röhmöt és alvezéreit, s a stadelheimi igazságügyi börtönbe vitette őket. Itt és Dachauban az SS még aznap közel 200 magasrangú SA-vezetőt lőtt agyon eljárás nélkül. Röhmre július 1-jén került sor.

A letartóztatási hullám és a gyilkos akció nem korlátozódott az SA vezetésére, hanem a konzervatív tábor képviselőit is érintette: Schleicher tábornokot és feleségét saját házukban lőtték agyon; erre a sorsra jutott von Bredow vezérőrnagy is. Erich Klausenert, a Katolikus Akció vezetőjét íróasztalánál gyilkolták meg. Gregor Strasser a Gestapo főhadiszállásának pincéjében lőtték le. A Berlinben meggyilkoltak számát százra becsülték.

Az 1934. június 30-i szervezett gyilkossági akciót követő politikai események azt mutatták, hogy államilag tervezett és legalizált büntettről volt szó, amelyet a hatalom megszerzésének teljessé tételére használtak. Hitler az eseményeknek a normalitás és legalitás látszatát igyekezett kölcsönözni. A július 3-i kabinetülésen „a felség- és hazaárulási támadások leverésére” visszamenőlegesen elfogadott törvény egy mondattal elintézte a gyilkosságosorozatot, és megakadályozta az ügyész-ségi vizsgálatot. Egyik miniszter sem

kifogásolta, hogy ezzel az állam bűncselekményre adott felhatalmazást, és a tettesek önmaguk bírái lettek. Carl Schmitt államjogász kijelentette: „Az igazi Führer mindig bíró is.” Július 13-án Hitler a Reichstagban így indokolta a gyilkos akciót: „Ebben az órában felelős voltam a német nemzet sorsáért, és ezzel a német nép legfőbb bírója lettem. Lázadó hadosztályokat minden időkből megtizedeléssel utasítanak rendre.”

A FÜHRER-ELV

Röhm 1934. június 30-i meggyilkolása után Hitlernek nem maradt komolyabb ellenfele az NSDAP-ben. A pártban és a náci rendszerben egyaránt szigorú, fentről lefelé irányuló vezetési struktúra jött létre, amely azonban a gyakorlatban számos hatalmi és kompetenciavitát, több központú (polikratikus) párt- és állami struktúrát, illetve párhuzamos hivatalokat eredményezett.

Hitler alapvetően hozzájárult a polikrácia kialakulásához és a közigazgatás szétforgácsolásához azzal, hogy a meglévő számos hatóság mellé még közvetlenül neki felelős „különmegbízottakat” (Göring a négyéves terv megbízottja, Todt a német útügy főfelügyelője, Speer a birodalmi főváros általános felügyelője

stb.) nevezett ki. A kompetenciadzsungelben a Goebbels által fenntartott Führer-mítosz integráló erőként s központi legitimációként hatott.

Ez a „Führer-abszolutizmus” nem egyedül Hitler hatalmi vágyán vagy különleges személyes kvalitásain alapult, hanem főleg a közigazgatás és a társadalom egyetértési és alárendelődési hajlandóságán, illetve a nemzetiszocialista Führer-állam különleges uralmi mechanizmusán. A mély ideológiai és tömegpszichológiai gyökerű „Führer-mítosz” a belső uralmi mechanizmus és a társadalmi legitimáció közös nevezője lett. A Führer-mítosz hatékonyságát és a nemzet megmentője iránti szociális elvárásokat pedig politikailag és propagandisztikusan tovább erősítette híveinek tábora.

Hitlerben sokan megmentőt és jótévőt láttak, akire a politikai és társadalmi válság éveitől vártak, és esetleges csalódásaikért nem őt, hanem az állítólag radikálisabb és alkalmatlan alvezéreit tették felelőssé. Hitler nimbusza tovább nőtt, amikor a náci rendszer a munkanélküliség leküzdése után – ami csak a felgyorsított fegyverkezéssel volt lehetséges –, 1936-tól külpolitikai sikereket is elkönnyvelhetett, amelyek a német nagyhatalmi pozíció helyreállításának reményét táplálták. ◆